

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/77344>

Please be advised that this information was generated on 2019-11-19 and may be subject to change.

Stand van de Wetenschap Televisiekijken in het leven van ouderen: een literatuuroverzicht¹

Dit artikel biedt een overzicht van wat er bekend is over televisie in het leven van ouderen. Er wordt antwoord gegeven op de vraag waarom ouderen meer televisiekijken dan mensen die jonger zijn, en de functies van televisiekijken voor ouderen worden behandeld.

Inleiding

Ouderen besteden meer tijd aan televisiekijken dan enige andere leeftijdsgroep. Dat blijkt al decennialang uit onderzoek in zowel Europa als de Verenigde Staten. Zo laten de Nederlandse kijkcijfers van 2008 zien dat 65-plussers gemiddeld ruim vier uur en een kwartier per dag televisiekijken, terwijl de gehele bevolking gemiddeld ongeveer drie uur per dag kijkt (Stichting KijkOnderzoek, 2009). Televisie lijkt dus voor ouderen van bijzonder belang te zijn, vandaar dat het relevant is om te onderzoeken welke rol televisiekijken speelt in hun leven.

Het doel van dit artikel is om een overzicht te geven van wat er bekend is over televisie in het leven van ouderen. Wanneer ik daarbij alleen zou bespreken wat de functies van televisiekijken voor ouderen zijn, dan blijft de vraag in hoeverre deze functies specifiek zijn voor het oudere publiek of dat ze net zo gelden voor jongere leeftijdsgroepen. Vandaar dat ik in dit artikel aandacht besteed aan de verschillen tussen ouderen en andere leeftijdsgroepen. Om deze verschillen te begrijpen, is een levensloopperspectief op mediagebruik zinvol. Vanuit dit perspectief zal ik ingaan op de vraag waarom ouderen meer televisiekijken dan jongere leeftijdsgroepen. Vervolgens zullen de functies van het televisiekijken besproken worden: eerst de sociale functies van televisie en vervolgens de functies van televisie-inhoud.

Het literatuuroverzicht omvat zowel kwantitatief als kwalitatief onderzoek, uit Europa en de Verenigde Staten. De literatuur heb ik verzameld door in de databases Web of Science, PsycINFO, Sociological Abstracts en Picarta te zoeken met combinaties van de volgende trefwoorden: *elderly*, *media use*, *media*, *mass media*, *old*, *television*, *ouderen* en *televisie*. Ook heb ik deze trefwoorden gebruikt om me via verschillende attenderingsmogelijkheden op de hoogte te laten houden van nieuw verschenen literatuur. Daarnaast heb ik literatuur gevonden in de literatuurlijsten van de geselecteerde artikelen en boeken.

De auteur is verbonden aan de Radboud Universiteit Nijmegen, Sectie Communicatiewetenschap, Correspondentieadres: Postbus 9104, 6500 he Nijmegen, tel.: 024 3612018, e-mail: m.vandergoot@maw.ru.nl

Een levenslooperspectief op mediagebruik: verandering en continuïteit

In dit literatuuroverzicht komen verschillen aan de orde tussen het televisiekijgedrag van ouderen en jongere leeftijdsgroepen. Voor dergelijke verschillen zijn twee mogelijke verklaringen (zie ook Van der Goot & Beentjes, 2008). Ten eerste zijn er levensloop- of ontwikkelingsverklaringen die erop wijzen dat mediagebruik gedurende de levensloop verandert in reactie op de ontwikkelingen die individuen doormaken. De onderliggende gedachte is dat mediagebruik in verband staat met biologische, cognitieve en sociale ontwikkelingen die gedurende de levensloop plaatsvinden. Verschillende auteurs (bijv. Dimmick, McCain & Bolton, 1979; Rosengren & Windahl, 1989) hebben het zogenoemde 'Uses and Gratificationsparadigma' gebruikt om dit proces te beschrijven. Zij gaan ervan uit dat ontwikkelingen in het leven (bepaalde gebeurtenissen, levenstaken, processen) leiden tot behoeften, die vervolgens leiden tot bepaalde typen mediagebruik.

Ten tweede zijn er generationele verklaringen die ervan uitgaan dat de periode waarin mensen geboren zijn van invloed is op hun mediagebruik. De belangrijkste aanname is dat de omstandigheden waarin een generatie opgroeit grote invloed hebben op hoe deze generatie zich later in het leven zal gedragen. Wetenschappers beweren dat ervaringen gedurende de socialisatie en adolescentie, de zogenoemde *formatieve jaren*, een langdurige invloed hebben op waarden, attitudes en gedrag in latere levensfasen (Peiser, 1999). Deze invloed wordt ook voor mediagebruik verondersteld: generaties ontwikkelen wellicht specifieke mediagebruikspatronen wanneer ze jong zijn en zouden trouw blijven aan deze patronen gedurende hun leven (Hofmann & Schwender, 2007; Mares & Woodard, 2006).

Deze twee soorten verklaringen of theorieën (ontwikkelingstheorieën 'versus' socialisatietheorieën) sluiten elkaar niet uit, maar vullen elkaar juist aan. Beide soorten verklaringen kunnen tegelijkertijd een rol spelen (Huysmans, De Haan & Van den Broek, 2004, p. 207). Het levenslooperspectief houdt dan ook in dat zowel verandering als continuïteit bestudeerd wordt gedurende de hele levensloop (bijv. Baltes, 1987; Nussbaum, Pecchioni, Baringer & Kundrat, 2002).

Uit dit literatuuroverzicht blijkt dat het levenslooperspectief helpt om het televisiekijken van ouderen beter te begrijpen. Er wordt zowel aandacht besteed aan de relatie tussen televisiekijken en ontwikkelingen bij het ouder worden als aan aspecten van televisiekijken die wellicht kenmerkend zijn voor de huidige generatie ouderen. Deze werkwijze sluit aan bij het argument van Vandebosch en Eggermont (2002) dat ouderdom in communicatieonderzoek te veel bestudeerd is als een aparte en problematische levensfase: onderzoek zou niet alleen moeten kijken naar de huidige leefomstandigheden van ouderen, maar ook naar hun persoonlijke geschiedenis die verbonden is met maatschappelijke ontwikkelingen.

Waarom kijken ouderen meer televisie dan jongere leeftijdsgroepen?

Dit artikel begon met het gegeven dat ouderen gemiddeld meer tijd besteden aan televisiekijken dan jongere leeftijdsgroepen. Dit roept allereerst de vraag op waarom dat het geval is. Omdat al sinds de jaren vijftig van de vorige eeuw blijkt dat ouderen meer televisiekijken dan jongere groepen (voor een overzicht van die empirische onderzoeken, zie Van der Goot, Been-

tjes & Van Selm, 2006) hebben onderzoekers met betrekking tot kijktijd vooral gedacht aan verklaringen vanuit het ontwikkelingsperspectief. Het meest gangbare antwoord op de vraag waarom ouderen meer kijken, is dat zij meer tijd beschikbaar hebben (Robinson, Skill & Turner, 2004) doordat ze zijn gestopt met werken, hun activiteiten verminderen door het fysiek ouder worden en hun sociale contacten afnemen (bijv. Comstock, Chaffee, Katzman, McCombs & Roberts, 1978; Doolittle, 1979; Meyersohn, 1961). Deze levensloopverklaringen komen al decennialang naar voren, en Mares en Woodard (2006) hebben een cohortanalyse uitgevoerd om deze veronderstellingen te toetsen.

De eerste vraag die Mares en Woodard (2006) wilden beantwoorden, was of de verschillen tussen leeftijdsgroepen inderdaad veroorzaakt worden door leeftijd (als indicator voor levensfasen) en niet door generatieverschillen. De onderzoekers gebruikten zes meetmomenten (1978, 1982, 1986, 1990, 1994 en 1998) van de General Social Survey, waarin respondenten in de Verenigde Staten werd gevraagd hoeveel uur ze televisiekeken op een gemiddelde dag. Mares en Woodard vonden tussen de verschillende leeftijdsgroepen verschillen in kijktijd die niet verklaard werden door cohorteffecten. De kijktijd was gemiddeld bij 15- tot 28-jarigen, nam af bij de eindtwintigers, dertigers en veertigers, nam geleidelijk weer toe bij de vijftigers en kijkers van zestig jaar en ouder keken meer dan de jongere leeftijdsgroepen. Zelfs na het controleren voor cohort, periode, sekse en opleidingsniveau bleek er een effect te zijn van leeftijd op kijktijd. Dit kwam overeen met de verwachtingen.

Vervolgens hebben Mares en Woodard (2006) de levensloopverklaringen getoetst die traditioneel voor de verschillen in kijktijd gegeven worden. Uit de analyse bleek dat sommige ouderen meer televisiekijken dan jongeren omdat ze geen baan hebben. In mindere mate kijken ouderen meer televisie door een slechtere gezondheid of een lager inkomen. Verweduwd zijn en andere sociale variabelen hadden geen invloed op de verschillen in kijktijd. Verschillen op basis van ontwikkelingen in de levensloop (stoppen met werken en afnemende gezondheid) kwamen in de Verenigde Staten dus voor, maar minder sterk en duidelijk dan in simplistische beschrijvingen wordt voorgesteld (p. 612).

Voor Nederland kunnen vergelijkbare conclusies worden getrokken. Tijdsbestedingdata, gebaseerd op dagboeken, lieten zien dat voor elk meetmoment tussen 1975 en 2000 mensen van 65 jaar en ouder meer televisiekeken dan jongere leeftijdsgroepen (Huysmans, De Haan & Van den Broek, 2004: 71). Bovendien gold voor alle meetmomenten dat gepensioneerden meer tijd besteedden aan televisiekijken dan mensen die studeerden of werkten. Deze bevindingen leiden tot de logische conclusie dat ouderen meer kijken omdat ze meer tijd beschikbaar hebben. Echter, en nogmaals, deze effecten zijn kleiner dan men wellicht verwacht. Wanneer de onderzoekers controleerden voor andere variabelen, liet de analyse zien dat leeftijd en cohort minder invloed hadden op hoeveelheid televisiekijken en radio luisteren dan gender en opleidingsniveau (p. 217).

Bovendien is de diversiteit in kijktijd bij de categorie 65-plussers van belang. De heterogeniteit is bij ouderen zelfs groter dan bij jongeren. Mares en Woodard (2006) lieten zien dat kijktijden gevarieerd waren bij de jongvolwassenen, relatief homogeen waren in de volwassenheid en weer gevarieerder werden bij oudere televisiekijkers. Harwood (2007, p. 181) gaf hierbij

als voorbeeld dat mensen van tachtig jaar en ouder bij beide uitersten van kijktijd de grootste groep vormden: het percentage tachtigplussers dat géén televisie keek, was hoger dan in enige andere leeftijdsgroep, terwijl het aandeel dat meer dan negen uur per dag keek hier ook hoger was dan in enige andere groep. Mares en Woodard lieten bovendien zien dat bij de opeenvolgende levensfasen de demografische en sociale variabelen steeds minder goede voorspellers van kijktijd waren. De uitleg daarvoor is dat mensen gedurende hun levensloop steeds meer verschillende ervaringen opdoen, waardoor ze als het ware steeds meer uiteen gaan lopen.

Sociale functies van televisie

De volgende vraag is welke functies televisiekijken heeft in het leven van ouderen. Om te beginnen worden hier de sociale functies behandeld, omdat verschillende auteurs verondersteld hebben dat deze sociale functies van televisie in het bijzonder voor ouderen van belang zijn, omdat hun sociale contacten afnemen (bijv. Doolittle, 1979; Meyersohn, 1961; Schramm, 1969). Verschillende auteurs hebben geopperd dat televisiekijken een vervanging kan zijn voor de afgenomen sociale contacten (bijv. Bliese, 1986; Graney, 1974, 1975). Ook hier zien we het ontwikkelingsperspectief: de veronderstelling is dat ouderen veranderingen ervaren in hun sociale omstandigheden, daarmee in hun behoeften en daarmee in hun mediagebruik. Deze ideeën over televisie als vervanging voor sociale contacten zijn ook al decennialang in de literatuur te vinden. Vaak lag daar de theorie van *disengagement* aan ten grondslag: Cumming en Henry (1961) beschreven disengagement als een terugtrekking van ouder wordende mensen uit hun sociale systemen. Deze theorie wordt inmiddels als achterhaald beschouwd. De afname van sociale contacten naarmate mensen ouder worden, wordt in empirisch onderzoek wel gevonden, maar onderzoek geeft geen ondersteuning voor de veronderstellingen in de theorie over de aard van de afname (Carstensen, 1992). Carstensen stelde bijvoorbeeld dat het idee van emotioneel terugtrekken niet door onderzoek gesteund wordt en dat bij ouderen emotionele relaties geluk juist positief voorspellen. Hoewel het concept disengagement niet erg zinvol bleek om sociale veranderingen bij het ouder worden te begrijpen, blijft de afname van sociale contacten wel tot de vraag leiden of de sociale functies van televisie voor ouderen van extra belang zijn.

Televisie als gezelschap

Een deel van het oudere televisiepubliek kijkt televisie omdat dat gezelschap biedt. Dit blijkt uit zowel kwalitatief dagboek- en interviewonderzoek (Bliese, 1986; Gauntlett & Hill, 1999; Haddon, 2000; Scherer, Schneider & Gonser, 2006; Vandebosch & Eggermont, 2002; Willis, 1995) als uit kwantitatief Uses and Gratificationsonderzoek (Davis, 1971; Davis & Westbrook, 1985; Eggermont & Vandebosch, 2002; Korzenny & Neuendorf, 1980; Rubin & Rubin, 1982a, 1982b). Ik zal hier een van de kwalitatieve studies toelichten als illustratie van de bevindingen uit het kwalitatieve onderzoek tot nu toe (voor een uitgebreidere bespreking zie Van der Goot et al., 2006). Gauntlett en Hill (1999) analyseerden het meeste materiaal, namelijk dagboeken waarin ongeveer 140 respondenten van zestig jaar en ouder vragen over hun televisiekijkgedrag beantwoordden; ze vulden tussen 1991 en 1996 vijftien

dagboeken in. Op basis van deze dagboeken stelden Gauntlett en Hill vast dat televisie voor sommige mensen functioneerde als een 'vriend' die de leegte in hun sociale levens invulde. Sommige respondenten keken naar de televisie wanneer ze alleen thuis waren. Voor ouderen van wie de partner was overleden, kon televisie als een welkome vriend fungeren. Gauntlett en Hill rapporteerden dat televisie een complexe rol speelde in rouwprocessen. Enerzijds kan televisie als gezegd fungeren als een welkome vriend, maar anderzijds herinnert televisiekijken mensen ook aan wat ze missen, waardoor het de eenzaamheid juist benadrukt. Op deze manier is televisie een 'tweesnijdend zwaard' met betrekking tot rouwprocessen.

De kwantitatieve u&g-onderzoeken geven ook aan dat een deel van het oudere publiek televisiekijkt om gezelschap te hebben, maar er is grote variëteit in de gerapporteerde percentages. Het is dus onduidelijk hoeveel ouderen televisiekijken om deze reden. Het meest recente kwantitatieve u&g-onderzoek onder ouderen is dat van Eggermont en Vandebosch (2002). Zij voerden het onderzoek uit in België ($N=284$; zestig jaar en ouder) en beschreven dat 40 procent van de respondenten televisiekeek vanwege parasociaal contact.

Er zijn vier u&g-studies die ouderen met jongere leeftijdsgroepen hebben vergeleken (Gunter, Sancho-Aldridge & Winstone, 1994; Mundorf & Brownell, 1990; Ostman & Jeffers, 1983; Rubin & Rubin, 1981). Deze studies geven geen eenduidig beeld met betrekking tot het idee dat ouderen televisie vaker gebruiken voor gezelschap dan jongeren. Het onderzoek van Ostman en Jeffers is het enige waarin de statistische significantie van correlaties tussen leeftijd en kijkmotieven werd gerapporteerd. In overeenstemming met hun verwachting vonden deze onderzoekers in hun survey ($N=140$; 18 tot 87 jaar) een positieve correlatie tussen leeftijd en 'televisiekijken om eenzaamheid tegen te gaan' (0,18). Echter, de reden 'Ik kijk televisie wanneer er niemand is om mee samen te zijn of mee te praten' liet geen correlatie met leeftijd zien.

Televisie als onderdeel van interpersoonlijke communicatie

Een deel van de ouderen kijkt televisie omdat het gespreksonderwerpen biedt of omdat het een activiteit is die gedeeld kan worden met anderen, bijvoorbeeld met kleinkinderen. Dit blijkt uit zowel kwalitatief onderzoek als kwantitatief u&g-onderzoek. Kwalitatief onderzoek (Bliese, 1986; Riggs, 1996, 1998; Willis, 1995) laat zien dat ouderen televisiekijken omdat het gespreksonderwerpen biedt. Riggs beschreef het meest uitgebreid hoe televisie bijdroeg aan sociale interacties, in dit geval bij ouderen die leefden in een woongemeenschap voor ouderen in de Verenigde Staten. Riggs hield hier interviews, vormde focusgroepen en deed observaties gedurende een periode van twee jaar. De steekproef bestond uit 26 van de 290 bewoners. De populatie van deze gemeenschap was homogeen: blank, afkomstig uit de hogere middenklasse en hoogopgeleid. Het onderzoek liet zien dat de bewoners 'hogere cultuur'-programma's, zoals uitzendingen over de overheid en operaproducties, gebruikten als materiaal voor zinvolle gesprekken. Sommige respondenten vertelden dat ze uit zichzelf wellicht niet naar zulke programma's zouden kijken, maar dat ze een zekere druk voelden om toch te kijken, opdat ze mee konden praten en sociaal zouden slagen. Ook het samen televisiekijken kwam naar voren in enkele kwalitatieve studies (Fouts, 1989; Gauntlett & Hill, 1999; Vandebosch & Eggermont, 2002). Zo

beschreven Gauntlett en Hill op basis van hun dagboekonderzoek dat sommige grootouders er plezier aan beleefden om samen met hun kleinkinderen kinderprogramma's te kijken.

De u&g-studies laten ook zien dat een deel van de ouderen televisiekijkt omdat het gespreksonderwerpen aandraagt (Eggermont & Vandebosch, 2002; Korzenny & Neuendorf, 1980; Ostman & Jeffers, 1983; Rubin & Rubin, 1982a, 1982b). Eggermont en Vandebosch rapporteerden dat 40 procent van de oudere respondenten televisiekeek om iets te hebben om over te praten. En Ostman en Jeffers (1983) vonden een positieve correlatie (0,24) tussen leeftijd en televisiekijken om een onderwerp te vinden om met anderen over te praten. Items over samen televisiekijken zaten in slechts enkele u&g-studies (Gunter et al., 1994; Rubin & Rubin, 1981, 1982a, 1982b). Deze studies gaven aan dat sociale interactie niet een heel belangrijke reden was om televisie te kijken. Gunter (1998) stelde vast dat respondenten van 65 jaar en ouder ($N=164$) iets vaker dan de gehele steekproef zeiden dat ze televisiekeken omdat anderen ook keken (respectievelijk 13% en 10%). 9 procent van de 65-plussers gaf aan televisie te kijken omdat iemand anders keek en geïnteresseerd leek; in de gehele steekproef noemde 1 procent meer deze reden. Er is kortom geen onderzoek dat een duidelijk verschil tussen de leeftijdsgroepen laat zien.

Functies van televisie-inhoud

In deze sectie wordt het programma-aanbod besproken waarnaar door ouderen meer wordt gekeken dan door jongere leeftijdsgroepen. Eerst wordt aandacht besteed aan nieuws, vervolgens aan quizzes, vriendelijke programma's en nostalgie. Per onderdeel zal besproken worden wat de functie ervan lijkt te zijn voor ouderen. Ook zal worden belicht of deze voorkeur te begrijpen is in het licht van het ontwikkelingsperspectief of dat het een voorkeur is die specifiek lijkt te zijn voor een bepaalde generatie ouderen.

Nieuws

Ouderen kijken meer naar het televisienieuws dan jongere leeftijdsgroepen. Dit blijkt uit onderzoek van decennia geleden (Bower, 1973; Doolittle, 1979; Durand, Klemmack, Roff & Taylor, 1980; Hopf & Bedwell, 1970; Steiner, 1963, voor een beschrijving zie Van der Goot et al., 2006), maar ook uit het meer recente grootschalige onderzoek dat hier besproken zal worden.

Zoals gezegd voerden Mares en Woodard (2006) een cohortanalyse uit met data van de General Social Survey, maar alleen in 1993 werd daarin een vraag gesteld over televisienieuws, namelijk hoe vaak de respondent naar internationale of nationale nieuwsprogramma's keek. De analyse liet zien dat de positieve relatie tussen leeftijd en naar het nieuws kijken veel sterker was dan de relatie tussen leeftijd en totale kijktijd, en dat deze relatie slechts in beperkte mate werd beïnvloed door controles voor onder andere gender, opleiding, gezondheid en sociaal netwerk. Ook recentere gegevens uit de Verenigde Staten laten zien dat ouderen oververtegenwoordigd zijn bij de televisienieuwskijkers. Uit het Pew Research Center Biennial News Consumption Survey, uitgevoerd in 2008, bleek dat 74 procent van de 65-plussers de dag tevoren het televisienieuws had gezien. Hoe jonger de leeftijdsgroep was, hoe lager het percentage. Zo had 34 procent van de 18- tot 24-jarigen het

nieuws gezien (Pew Research Center for the People and the Press, 2008). Voor de Europese situatie is het European Social Survey (2006) beschikbaar, waarin respondenten gevraagd werd hoeveel tijd ze per dag besteedden aan het kijken naar nieuws of programma's over politiek en actualiteiten. Het survey liet zien dat 76 procent van de 65-plussers op een gemiddelde dag een halfuur of langer naar dergelijke programma's keek, terwijl dat gold voor 60 procent van de hele steekproef.

Waarom kijken ouderen meer naar televisienieuws dan jongere leeftijdsgroepen? In de literatuur komen vooral ontwikkelingsverklaringen naar voren. Auteurs zoals Robinson et al. (2004) en Harwood (2007) concludeerden op grond van de onderzoeksuitkomsten met betrekking tot televisienieuws dat ouderen de voorkeur geven aan informatieve inhoud boven inhoud die meer gericht is op entertainment. Ouderen zouden meer behoefte hebben aan informatie dan jongere groepen, omdat ze informatie missen die ze voor hun pensioen kregen via werk of andere kanalen (Kubey, 1980). U&G-studies (Gunter et al., 1994; Mundorf & Brownell, 1990; Ostman & Jeffers, 1983; Rubin & Rubin, 1981) lijken inderdaad te onderschrijven dat ouderen televisie meer gebruiken om informatie te verkrijgen dan jongeren. Zo vonden Ostman en Jeffers een positieve correlatie tussen leeftijd en 'Televisie leert me dingen die ik nergens anders leer' (0,20).

Het verschil tussen de leeftijdsgroepen met betrekking tot televisienieuws wordt al decennialang gevonden, maar het is aannemelijk dat het de komende jaren nog groter wordt. Hier spelen generatiespecifieke factoren een rol: de huidige jongeren gaan in grotere mate over tot het nieuws volgen via internet dan de huidige generatie ouderen (Costera Meijer, 2006; Hargreaves & Thomas, 2002).

Quizen

Ouderen hebben een grotere voorkeur voor quizen dan jongere leeftijdsgroepen. Dit blijkt uit een aantal studies waarin kijkcijfers zijn bestudeerd of waarin respondenten is gevraagd naar programmavoorkeur (Gunter et al., 1994; Hopf & Bedwell, 1970; Robinson et al., 2004; Steiner, 1963). De meest recente analyse is die van Robinson et al. Zij concludeerden op grond van de Amerikaanse kijkcijfers van 1997 dat 65-plussers meer naar quizen keken dan jongere groepen.

Ouderen geven aan dat quizen hen helpen om hun cognitieve vaardigheden te testen en aan te scherpen (Bliese, 1986; Vandebosch & Eggermont, 2002; Willis, 1995). Op basis van de diepte-interviews in hun onderzoek concludeerden Vandebosch en Eggermont dat sommige ouderen media gebruiken om mentale achteruitgang tegen te gaan, bijvoorbeeld door hun algemene kennis te testen door thuis mee te spelen met quizen. Oudere kijkers gebruiken niet alleen quizen om hun cognitieve vaardigheden te testen en op peil te houden. Ze testen bijvoorbeeld ook hun kritische vaardigheden door op een geïnformeerde en kritische manier met actualiteiten om te gaan (Gauntlett & Hill, 1999) en door talen te leren met behulp van buitenlandse televisieprogramma's (Vandebosch & Eggermont). Een U&G-onderzoek dat een item had opgenomen over 'het kijken van televisie om de geest in vorm te houden', liet zien dat 65 procent van de respondenten ($N=284$; 60 jaar en ouder) televisiekeek om deze reden (Eggermont & Vandebosch, 2002).

Vriendelijke programma's

De term vriendelijkheid ('gentleness') werd gebruikt door Gauntlett en Hill (1999) om de favoriete programma's van ouderen (in Groot-Brittannië) te karakteriseren. Het viel hen op dat deze programma's een soort van vriendelijkheid deelden. Ze bevatten weinig geweld, seks en vloeken en ze hadden vaak lichte, prettige thema's. Ook andere studies hebben laten zien dat ouderen van opgewekte programma's houden (Hajjar, 1998) en niet van seks en geweld op televisie (Bliese, 1986; Davis, 1971; Riggs, 1998; Tulloch, 1989). Een recent onderzoek dat hierbij aansluit, hoewel het over leeftijdsverschillen in filmvoorkeuren gaat, is dat van Mares, Oliver en Cantor (2008). Oudere mensen (vijftig jaar en ouder) gaven aan meer belangstelling te hebben voor hartverwarmende en opgewekte inhoud dan volwassenen (26 tot 49 jaar) en jongvolwassenen (18 tot 25 jaar). De jongvolwassenen gaven vaker aan belangstelling te hebben voor films waar ze verdrietig of bang van werden, en ze voelen zich meer aangetrokken tot films met een donkere, gewelddadige, beangstigende of verdrietige inhoud.

Mares et al. argumenteerden dat de leeftijdsverschillen in voorkeuren een gevolg zijn van ontwikkelingsprocessen. Hun idee is dat affectieve voorkeuren verbonden zijn met levensstapen waar individuen op verschillende momenten gedurende hun levensloop mee geconfronteerd worden. Ter ondersteuning van deze argumentatie gebruikten ze de socio-emotionele selectiviteitstheorie (Carstensen) en het werk van Arnett over de 'emerging adulthood' ofwel de jongvolwassenheid. De socio-emotionele selectiviteitstheorie houdt in dat mensen naarmate ze ouder worden tijd meer gaan zien als beperkt, wat hun het gevoel geeft dat het leven te kort is om te verspillen aan onnodige onprettige ervaringen (bijv. Carstensen, Fung & Charles, 2003). De jongvolwassenheid daarentegen is een periode van het bewust verkennen van emoties, persoonlijkheid en levenservaringen, inclusief gevaarlijke, opwindende ervaringen (Arnett, 2000). Het ligt daarmee in de lijn der verwachting dat ouderen een voorkeur hebben voor vriendelijke, warme programma's, terwijl jongeren zich aangetrokken voelen tot programma's of films die de mogelijkheid bieden om gevaar, verdriet en ellende mee te maken.

Nostalgie

Enkele kwalitatieve onderzoeken laten zien dat ouderen zich aangetrokken voelen tot televisiefictie die een band heeft met het verleden (Gauntlett & Hill, 1999; Riggs, 1998; Vandebosch & Eggermont, 2002; Willis, 1995). Een gevoel van nostalgie kwam naar voren in veel dagboeken in het onderzoek van Gauntlett en Hill. Het verlangen van respondenten leek niet alleen verband te houden met deze programma's, maar leek zich ook uit te strekken naar de periode die in de programma's gerepresenteerd werd. Respondenten hadden het gevoel dat de wereld vroeger fijner was. Op een vergelijkbare manier beschreven Vandebosch en Eggermont dat ouderen in België geïnteresseerd waren in fictie over het plattelandsleven in de eerste helft van de twintigste eeuw en in programma's met Duitse volksmuziek.

Tot nu toe is er geen empirisch onderzoek gedaan waarin een vergelijking wordt gemaakt tussen leeftijdsgroepen in hun voorkeur voor nostalgische programma's. Wat dat betreft is het dus niet mogelijk om te zeggen of nos-

talgie voor ouderen belangrijker is of een andere functie heeft dan voor jongeren. Gauntlett en Hill (1999) veronderstelden echter wel dat de voorkeur voor nostalgie te maken heeft met het ouder worden. Ouderen zouden graag herinneringen ophalen aan hun jeugd. Gauntlett en Hill verwezen daarbij naar Coleman (1991), die schreef dat het ophalen van herinneringen aan het verleden bijdraagt aan het handhaven van de identiteit en de zelfwaardering tijdens het ouder worden.

Conclusies en discussie

Het doel van dit artikel was een overzicht te geven van wat er bekend is over televisie in het leven van ouderen. Er is hierbij nadruk gelegd op de verschillen tussen ouderen en jongere leeftijdsgroepen. Een levensloopperspectief is toegepast om de verschillen tussen leeftijdsgroepen te kunnen begrijpen: daardoor is er zowel aandacht voor ontwikkelingen gedurende de levensloop als voor omstandigheden die kenmerkend zijn voor een bepaalde generatie. Ik zal de voornaamste conclusies hier weergeven.

Kijktijd

Ouderen besteden meer tijd aan televisiekijken dan jongere leeftijdsgroepen. Dit verschil in kijktijd blijkt al decennialang uit onderzoek, daarom ligt de nadruk hier op ontwikkelingsverklaringen. In overeenstemming met die verklaringen laten cohortanalyses zien dat ouderen gemiddeld iets meer televisiekijken dan jongeren doordat ze geen werk hebben en in mindere mate doordat ze minder gezond zijn. De levensloopverklaringen zijn dus in het empirisch materiaal terug te vinden, maar minder duidelijk dan men wellicht zou verwachten: de verschillen tussen de levensfasen zijn niet zo zwart-wit als vaak gedacht wordt. Mares en Woodard (2006) concluderen dat de meeste discussies over de vraag waarom ouderen meer televisiekijken zich richten op verschillen in de gemiddelde kijktijd en vervolgens verklaringen bieden op grond van sociale, gezondheids- en demografische omstandigheden, terwijl het volgens hen belangrijker is om te beschrijven dat de opeenstapeling van ervaringen gedurende de levensloop leidt tot een steeds heterogenere populatie.

Als we het hebben over generatiespecifieke invloeden op kijktijd, dan moet opgemerkt worden dat het aannemelijk lijkt dat het verschil in kijktijd tussen de huidige generaties ouderen en jongeren nog groter zal worden, omdat de huidige generatie jongeren in grotere mate dan ouderen steeds meer televisieactiviteiten onderneemt via internet (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2009).

Sociale functies

Een deel van de ouderen kijkt televisie omdat het gezelschap biedt en omdat het onderdeel kan zijn van interpersoonlijke communicatie. De veronderstelling in de literatuur is dat televisie als gezelschap voor ouderen belangrijker zou zijn dan voor jongere mensen, omdat ouderen te maken hebben met verliezen in hun sociaal netwerk. Dit idee wordt echter niet ondersteund door empirisch onderzoek. Over de verschillen tussen leeftijdsgroepen weten we niet veel, dus de vragen vanuit het levensloopperspectief blij-

ven grotendeels onbeantwoord. Empirisch onderzoek laat zien dat een deel van de ouderen televisiekijkt voor gezelschap, maar het is niet duidelijk voor hoeveel ouderen en voor welke ouderen dat geldt.

Televisie-inhoud

Er is een aantal verschillen tussen leeftijdsgroepen gevonden bij de programmavoorkeuren. Het scala van mediagebruik en de functies ervan is hetzelfde voor alle leeftijdsgroepen (bijv. Bliese, 1986); het is niet zo dat ouderen de media opeens heel anders gaan gebruiken. Maar er is wel verschil in het belang van bepaalde functies of er ligt meer nadruk op bepaalde voorkeuren: ouderen kijken meer naar nieuws en quizen dan jongere leeftijdsgroepen; televisiekijken vanwege de informatie lijkt voor ouderen van meer belang dan voor jongeren; ouderen kijken bovendien liever naar 'vriendelijke' programma's dan jongeren en sommige ouderen hebben behoefte aan nostalgie.

Er zijn vooral ontwikkelingsverklaringen gegeven voor de gevonden leeftijdsverschillen. Ouderen zouden meer behoefte hebben aan informatie, omdat ze minder de kans hebben om via het werk informatie tot zich te nemen. Daarnaast zou cognitieve stimulatie voor hen van meer belang zijn, omdat ze in het dagelijks leven minder intellectuele uitdaging hebben (Willis, 1995) of vanwege angst voor vergeetachtigheid. Daarnaast zijn hun programmavoorkeuren in verband gebracht met hun emotionele ontwikkeling: ouderen zouden meer op zoek zijn naar het prettig doorbrengen van de tijd, waardoor ze een voorkeur hebben voor vriendelijke programma's. Tot slot zou nostalgie in het bijzonder voor ouderen een functie hebben, doordat het zich herinneren van vroeger een onderdeel is van het onderhouden van de identiteit bij het ouder worden.

Generationale invloeden kunnen ook een rol spelen bij de gevonden verschillen tussen de leeftijdsgroepen. Met name bij nieuws is dit aannemelijk: terwijl de huidige generatie ouderen het televisienieuws ziet als een belangrijke bron van nieuws, verschuift bij de huidige generatie jongeren het nieuwsgebruik steeds meer naar internet.

Onderzoeksagenda

Binnen de communicatiewetenschap wordt helaas vrij weinig onderzoek gedaan naar ouderen en televisiekijken en er zijn dus ook nog vele vragen te beantwoorden. Ik noem er hier slechts enkele. Ten eerste is er weinig inzicht in hoe televisie een rol speelt in aanpassingen aan veranderingen in het latere leven en in hoe ouderen een veranderend televisiekijkpatroon beleven. Bijvoorbeeld: hoe beleven mensen de toename in televisiekijken na het stoppen met werken? Hebben mensen het gevoel dat ze eindelijk tijd hebben om de dingen te doen waar ze echt zin in hebben of kijken ze televisie bij gebrek aan beter? Een ander voorbeeld is de rol van televisiekijken na het verlies van de partner. Enkele kwalitatieve onderzoeken hebben er al op gewezen dat televisie gezelschap kan bieden in dergelijke situaties, maar de vraag is hoe het televisiekijken verder verandert bij de overgang van samen naar alleen wonen. Kwalitatieve studies zijn nodig om dergelijke vragen te beantwoorden.

Ten tweede bieden vanuit het ontwikkelingsperspectief met name de sug-

gesties over de emotionele ontwikkeling en over nostalgie interessante aanknopingspunten. Onderzoek naar verschillen tussen leeftijdsgroepen in reacties op vriendelijke en nostalgische televisieprogramma's zou empirische ondersteuning kunnen geven aan de veronderstelling dat ouderen vanwege hun specifieke levensstaken meer behoefte hebben aan vriendelijke programma's dan jongeren en dat nostalgie een andere functie voor hen heeft.

Tot slot zou om inzicht te krijgen in zowel de ontwikkeling van mediagebruik gedurende de levensloop als in de generationele invloeden informatie beschikbaar moeten zijn over het mediagebruik van verschillende generaties van hun kindertijd tot de ouderdom. Tot nu toe zijn slechts enkele cohortanalyses uitgevoerd en daarin was slechts een beperkte meting van televisiekijken beschikbaar. Wanneer onderzoekers dergelijke cohortanalyses vergelijken met surveys, experimenten en kwalitatief onderzoek waarin een vergelijking tussen leeftijdsgroepen en media wordt gemaakt, dan draagt dit bij aan een beter begrip van mediagebruik vanuit een levensloopperspectief. Interessant zou zijn om te zien wat er gebeurt met hun televisiekijkgedrag en internetgebruik wanneer de babyboomers ouder worden en wat er met het mediagebruik van de huidige jongeren gebeurt wanneer ze de verschillende levensfasen doorlopen.

Noten

- I Dit artikel is deels gebaseerd op het proefschrift *Television viewing in the lives of older adults* (2009).

Literatuur

- Arnett, J.J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist*, 55, 469-480.
- Baltes, P.B. (1987). Theoretical propositions of life-span developmental psychology: On the dynamics between growth and decline. *Developmental Psychology*, 23, 611-626.
- Bliese, N.W. (1986). Media in the rocking chair: Media uses and functions among the elderly. In G. Gumpert & R. Cathcart (red.), *Intermedia: Interpersonal communication in a media world* (pp. 573-582). New York: Oxford University Press.
- Bower, R.T. (1973). *Television and the public*. New York: Holt, Rinehart & Winston.
- Carstensen, L.L. (1992). Social and emotional patterns in adulthood: Support for socioemotional selectivity theory. *Psychology and Aging*, 7, 331-338.
- Carstensen, L.L., H.H. Fung & S.T. Charles (2003). Socioemotional selectivity theory and the regulation of emotion in the second half of life. *Motivation and Emotion*, 27, 103-123.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2009). Internet verdringt traditionele mediaproducten. Geraadpleegd 18 mei 2009, via www.cbs.nl.
- Coleman, P. (1991). Ageing and life history: The meaning of reminiscence in late life. In S. Dex (red.), *Life and work history analyses: Qualitative and quantitative developments* (pp. 120-143). Londen: Routledge.
- Comstock, G., S. Chaffee, N. Katzman, M. McCombs & D. Roberts (1978). *Television and human behavior*. New York: Columbia University Press.
- Costera Meijer, I. (2006). *De toekomst van het nieuws*. Amsterdam: Cramwinckel.
- Cumming, E. & W.E. Henry (1961). *Growing old: The process of disengagement*. New York: Basic.
- Davis, R.H. (1971). Television and the older adult. *Journal of Broadcasting*, 15, 153-159.
- Davis, R.H. & G.J. Westbrook (1985). Television in the lives of the elderly: Attitudes and

- opinions. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 29, 209-214.
- Dimmick, J.W., T.A. McCain & W.T. Bolton (1979). Media use and the life-span: Notes on theory and method. *American Behavioral Scientist*, 23, 7-31.
- Doolittle, J.C. (1979). News media use by older adults. *Journalism Quarterly*, 56, 311-317 en 345.
- Durand, R.M., D.L. Klemmack, L.L. Roff & J.L. Taylor (1980). Communicating with the elderly: Reach of television and magazines. *Psychological Reports*, 46, 1235-1242.
- Eggermont, S. & H. Vandebosch (2002). Leven voor het scherm: Het belang van televisiekijken voor ouderen in een maatschappelijk en persoonlijk ontwikkelingsperspectief. *Tijdschrift voor Sociologie*, 23, 483-508.
- European Social Survey (2006) [Databestand]. Geraadpleegd 20 mei 2009, van <http://ess.nsd.uib.no/>
- Fouts, G.T. (1989). Television use by the elderly. *Canadian Psychology-Psychologie Canadienne*, 30, 568-577.
- Gauntlett, D. & A. Hill (1999). *TV living: Television, culture and everyday life*. Londen: Routledge, in association with the British Film Institute.
- Goot, M. van der (2009). *Television viewing in the lives of older adults*. Proefschrift Radboud Universiteit, Nijmegen.
- Goot, M. van der & J.W.J. Beentjes (2008). Media use across the life-span. In W.Donsbach (red.), *The International Encyclopedia of Communication*. Oxford/ Washington: Blackwell/ ICA.
- Goot, M. van der, J.W.J. Beentjes & M. van Selm (2006). Older adults' television viewing from a lifespan perspective: Past research and future challenges. In C.S. Beck (red.), *Communication Yearbook 30*. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Graney, M.J. (1974). Media use as a substitute activity in old age. *Journal of Gerontology*, 29, 322-324.
- Graney, M.J. (1975). Communication uses and the social activity constant. *Communication Research*, 2, 347-366.
- Gunter, B. (1998). *Understanding the older consumer: The grey market*. Londen: Routledge.
- Gunter, B., J. Sancho-Aldridge & P. Winstone (1994). *Television: The public's view 1993*. Londen: John Libbey.
- Haddon, L. (2000). Social exclusion and information and communication technologies: Lessons from studies of single parents and the young elderly. *New Media and Society*, 2, 387-406.
- Hajjar, W.J. (1998). *Television in the nursing home: A case study of the media consumption routines and strategies of nursing home residents*. New York: Haworth Press.
- Hargreaves, I. & J. Thomas (2002). *New news, old news: An ITC and BSC research publication*. Londen: Broadcasting Standards Commission and Independent Television
- Harwood, J. (2007). *Understanding communication and aging: Developing knowledge and awareness*. Los Angeles: SAGE.
- Hofmann, D. & C. Schwender (2007). Biographical functions of cinema and film preferences among older German adults: A representative quantitative survey. *Communications. The European Journal of Communication Research*, 32, 473-491.
- Hopf, H.L. & R.T.J. Bedwell (1970). Characteristics and program preferences of television listeners in Columbus, Ohio-April 1959. In L.W. Lichty & J.M. Ripley (red.), *American broadcasting: Introduction and analysis: Readings* (2nd ed., pp. vi02-viii). Madison, WI: College Printing and Publishing.
- Huysmans, F., J. de Haan & A. van den Broek (2004). *Achter de schermen: Een kwart eeuw lezen, luisteren, kijken en internetten*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Korzenny, F. & K. Neuendorf (1980). Television viewing and self-concept of the elderly. *Journal of Communication*, 30, 71-80.

- Kubey, R.W. (1980). Television and aging: Past, present, and future. *Gerontologist*, 20, 16-35.
- Mares, M.L., M.B. Oliver & J. Cantor (2008). Age differences in adults' emotional motivations for exposure to films. *Media Psychology*, 11, 488-511.
- Mares, M.L. & E. Woodard (2006). In search of the older audience: Adult age differences in television viewing. *Journal of Broadcasting and Electronic Media*, 50, 595-614.
- Meyersohn, R. (1961). A critical examination of commercial entertainment. In R.W. Kl-eemeier (red.), *Aging and leisure* (pp. 258-279). New York: Oxford University Press.
- Mundorf, N. & W. Brownell (1990). Media preferences of older and younger adults. *Gerontologist*, 30, 685-691.
- Nussbaum, J.F., L.L. Pecchioni, D.K. Baringer & A.L. Kundrat (2002). Lifespan communication. In W.B. Gudykunst (red.), *Communication yearbook 26* (pp. 366-389). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Ostman, R.E. & D.W. Jeffers (1983). Life stage and motives for television use. *International Journal of Aging and Human Development*, 17, 315-322.
- Peiser, W. (1999). The television generation's relation to the mass media in Germany: Accounting for the impact of private television. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 43, 364-385.
- Pew Research Center for the People and the Press. (2008). 2008 Pew research center for the people and the press news consumption and believability study. Geraadpleegd 20 mei 2009, van <http://people-press.org/reports/pdf/444.pdf>
- Riggs, K.E. (1996). Television use in a retirement community. *Journal of Communication*, 46, 144-158.
- Riggs, K.E. (1998). *Mature audiences: Television in the lives of elders*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.
- Robinson, J.D., T. Skill & J.W. Turner (2004). Media usage patterns and portrayals of seniors. In J.F. Nussbaum & J. Coupland (red.), *Handbook of communication and aging research* (2nd ed., pp. 423-446). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Rosengren, K.E. & S. Windahl (1989). *Media matter: TV use in childhood and adolescence*. Norwood, NJ: Ablex.
- Rubin, A.M. & R.B. Rubin (1981). Age, context and television use. *Journal of Broadcasting*, 25, 1-13.
- Rubin, A.M. & R.B. Rubin (1982a). Contextual age and television use. *Human Communication Research*, 8, 228-244.
- Rubin, A.M. & R.B. Rubin (1982b). Older persons' TV viewing patterns and motivations. *Communication Research*, 9, 287-313.
- Scherer, H., B. Schneider & N. Gonser (2006). ‚Am Tage schaue ich nicht fern!‘ Determinanten der Mediennutzung ältere Menschen. *Publizistik*, 51, 333-348.
- Schramm, W. (1969). Aging and mass communication. In M.W. Riley, J.W. Riley & M.E. Johnson (red.), *Aging and society. Volume 2: Aging and the professions* (pp. 352-375). New York: Russell Sage.
- Steiner, G.A. (1963). *The people look at television: A study of audience attitudes*. New York: Alfred A. Knopf.
- Stichting KijkOnderzoek. (2009). *Jaarrapport 2008*. Geraadpleegd 20 mei 2009, van <http://www.kijkonderzoek.nl/php/downloads/902834750983/rapjaarverslag2008.pdf>
- Tulloch, J. (1989). Approaching the audience: The elderly. In E. Seiter, H. Borchers, G. Kreutzner & E.M. Warth (red.), *Remote control: Television, audiences, and cultural power* (pp. 180-203). Londen: Routledge.
- Vandebosch, H. & S. Eggermont (2002). Elderly people's media use: At the crossroads of personal and societal developments. *Communications: The European Journal of Communication Research*, 27, 437-455.

Willis, J. (1995). Staying in touch: Television and the over-seventies. In D. Petrie & J. Willis (red.), *Television and the household. Reports from the BFI's audience tracking study*. (pp. 32-48). Londen: BFI.

Abstract

Margot van der Goot

Television viewing in the lives of older adults: a literature review

The aim of this article is to provide an overview of research on television in the lives of older adults. A life-span perspective on media use is applied to understand the differences between older adults and younger age-groups in their television viewing. The review shows that some older people watch more television than younger adults because they do not have a paid job, and to a lesser extent because of poorer health. Here,

maturational differences occur, but less strongly than simplistic descriptions suggest (Mares & Woodard, 2006). In addition, several authors have suggested that television has a special social function for older adults because their social contacts diminish. However, empirical research does not provide support for these ideas. Finally, research has shown that older adults watch more news, quiz shows, and gentle programs than younger people, and nostalgia may have a special function for them. Mainly maturational explanations have been offered for these differences in content preferences.

Key words:

aging, life span, media use, older adults, television